

Xây dựng và vận hành bảo tàng khoa học: kinh nghiệm từ ASTC

PGS.TS PHẠM VĂN SÁNG

Sở KH&CN Đồng Nai

Mới đây, Sở Khoa học và Công nghệ (KH&CN) Đồng Nai đã tham dự Hội nghị thường niên của Hiệp hội bảo tàng khoa học thế giới (ASTC) tổ chức tại Mỹ. Bài viết giới thiệu các ý kiến và kinh nghiệm đúc kết được từ chuyến đi này. Hy vọng sẽ cung cấp những thông tin bổ ích, thiết thực phục vụ việc thiết kế xây dựng bảo tàng khoa học ở Việt Nam.

Hiệp hội bảo tàng khoa học thế giới (ASTC) được thành lập năm 1973 với nhiệm vụ liên kết các bảo tàng khoa học trên toàn thế giới, nhằm thúc đẩy quá trình giới thiệu gắn kết khoa học với công chúng. Thông qua hệ thống toàn cầu, ASTC hỗ trợ các bảo tàng khoa học trong việc thực hiện nhiệm vụ của mình; ngoài ra, ASTC còn cung cấp nguồn tài nguyên kiến thức phong phú và dịch vụ tư vấn hiệu quả cho các thành viên. Hiện nay, ASTC đã phát triển lớn mạnh với hơn 600 thành viên.

Hàng năm, ASTC tổ chức hội nghị thường niên, tạo điều kiện và môi trường gặp gỡ cho tất cả thành viên để trao đổi kinh nghiệm, thảo luận các vấn đề mới phát sinh trong quá trình vận hành và hoạt động của mình. Hội nghị thường niên của ASTC thường kéo dài 4 đến 5 ngày với hơn 2.000 đại biểu là các chủ tịch, lãnh đạo của các bảo tàng khoa học trên thế giới. Đây cũng là dịp để các thành viên mới tiếp xúc, lắng nghe tư vấn từ các thành viên của ASTC nhằm có kế hoạch chu đáo, chuyên nghiệp cho các hoạch định tương lai của mình.

Hội nghị thường niên ASTC 2013 được tổ chức tại New Mexico, Mỹ vào cuối năm 2013. Ngoài sự tham gia của các bảo tàng nổi tiếng của Mỹ, còn có các thành viên đến từ các quốc gia châu Âu và châu Á với nhiều thành phần: nhà quản lý, nhà khoa học, nhà tư vấn, thiết kế... Các buổi báo cáo, thảo luận và chia sẻ ở các hội nghị của ASTC thường kéo dài 4-5 giờ nhằm bảo đảm thời gian cần thiết cho các trao đổi chuyên sâu và hiệu quả. Các diễn giả có đủ thời gian để trình bày tất cả những vấn đề chi tiết nhất trong các báo cáo tham luận của mình và các đại biểu có đủ thời gian để đặt câu hỏi, tham gia tranh luận, thậm chí là thực hiện các thực nghiệm ngay tại phòng hội thảo để có thể đi đến cốt lõi của vấn đề một cách đầy đủ và chi tiết nhất. Có hàng trăm báo cáo tham luận ở tất cả các chủ đề, từ chính sách, quản

Quang cảnh một buổi họp của ASTC

lý dành cho những nhà hoạch định, đến kỹ năng, nghiệp vụ chuyên môn dành cho đội ngũ nhân viên bảo tàng được trình bày trong suốt các ngày diễn ra Hội nghị. Thành viên tham dự của các đoàn tương ứng cũng bao gồm từ các nhà lãnh đạo, các nhà xây dựng chính sách, đến các nhân viên vận hành bảo tàng.

Thông qua các buổi trao đổi, thảo luận và chia sẻ, chúng tôi không chỉ thiết lập được mối liên hệ với các nhà lãnh đạo, chuyên gia và nhà nghiên cứu đến từ các bảo tàng trong khu vực cũng như trên thế giới mà còn thu thập được nhiều ý kiến đóng góp cho dự án xây dựng Bảo tàng khoa học ở Việt Nam. Dưới đây là những kinh nghiệm chính mà chúng tôi đúc rút được:

- Khái niệm về bảo tàng khoa học tại các nước trên thế giới không còn được hiểu là nơi trưng bày, trình diễn các hiện tượng khoa học nữa. Một bảo tàng khoa học trong khái niệm hiện đại ngày nay phải là một nơi **mang lại các trải nghiệm khoa học** cho người tham quan. Trải nghiệm khoa học là một khái niệm bao quát tất cả những môi trường, ý tưởng, thực nghiệm, kinh nghiệm, nghiệp vụ... của những

Một góc của Bảo tàng khoa học Luân Đôn (Anh)

nhà khoa học, những nhà nghiên cứu. Bảo tàng khoa học sẽ là nơi giúp cho người tham quan có được cái nhìn sâu vào công việc của những nhà khoa học, thấy được cái đẹp của khoa học, của khám phá, suy nghĩ, tìm tòi và làm việc như một nhà khoa học... từ đó kích thích trí tưởng tượng, nuôi dưỡng đam mê và ước mơ cho người xem. Chính khái niệm này sẽ định hướng cho các bảo tàng khoa học hiện tại thay đổi các thiết kế trưng bày và chương trình hoạt động của mình cho phù hợp với nhu cầu của thời đại. Các bảo tàng mới nhờ đó sẽ tiết kiệm rất nhiều chi phí chuyển đổi vì ngay từ đầu đã được định hướng bởi một khái niệm hiện đại và bao quát nhất.

- Bảo tàng phải được thiết kế đảm bảo tạo ấn tượng và rõ ràng về thông điệp truyền tải cho các đối tượng khách tham quan. Thiết kế một câu chuyện xuyên suốt để lồng vào các nội dung trưng bày, triển lãm, tương tác nhằm cuốn hút người xem, dẫn dắt họ vào một chương trình tham quan xuyên suốt không ngắt quãng. Những câu chuyện có thể được tìm thấy khắp nơi trong khoa học, những chủ đề nóng mà hầu như các bảo tàng đang quan tâm có thể là những trải nghiệm khoa học về sự phát triển của loài người và sinh giới tự nhiên, có thể là nhu cầu tìm hiểu, nhận biết và giải mã các bí ẩn khoa học của thiên nhiên, có thể là câu chuyện về sự phát triển của vũ trụ và thiên văn học...

- Một trong những nhiệm vụ quan trọng nhất của bảo tàng khoa học là nuôi dưỡng và phát triển các đam mê, ước mơ nghiên cứu khoa học cho thế hệ trẻ. Chính vì vậy, nhiệm vụ giáo dục bên ngoài nhà trường là một vấn đề nóng đang được các bảo tàng trên thế giới quan tâm nghiên cứu. Các bảo tàng mới vì thế cần phải chuẩn bị các nội dung làm việc, liên kết, hợp tác với các viện nghiên cứu, trường đại học, các câu lạc bộ, đội/nhóm sinh viên, học sinh, câu lạc bộ nghiên cứu chuyên nghiệp và nghiệp dư để nghiên cứu, nắm bắt nhu cầu, từ đó xây dựng các chương trình chuyên biệt cho các đối tượng sinh viên, học sinh. Việc thu hút các đối tượng này đến bảo tàng không chỉ để tham quan mà còn là để học tập, nghiên cứu, làm các thí nghiệm bên ngoài nhà trường. Các bảo tàng khoa học hiện nay cho phép các học sinh, sinh viên tham gia trong công tác thiết kế, xây dựng các chương trình trưng bày, trình diễn nhằm kích thích trí sáng tạo và đam mê khoa học của học sinh, sinh viên. Các bảo tàng cũng có thể sử dụng các tài nguyên phong phú từ các bảo tàng bạn để xây dựng các chương trình chuyên đề cho bảo tàng mình.

- Một trong những cách thức tiết kiệm trong việc làm mới

mình mà các bảo tàng khoa học hiện nay đang thực hiện chính là việc tổ chức trưng bày các triển lãm chuyên đề nổi tiếng trên thế giới trong một thời gian nhất định song song với các triển lãm cố định trong bảo tàng của mình. Bởi vì khoa học là vô tận, muốn thiết kế một triển lãm về một chủ đề khoa học cần phải có rất nhiều kiến thức chuyên sâu về chủ đề đó. Do đó, hiện nay các nhóm công ty và bảo tàng chuyên ngành thường tập trung xây dựng, thiết kế các chủ đề trưng bày sở trường của họ như: các triển lãm về cơ thể người và động vật, các triển lãm về vật lý và toán học trong cuộc sống... sau đó trao đổi giữa các bảo tàng khoa học trong Hiệp hội để có thể mang lại những trải nghiệm mới cho khách tham quan của mình. Do đó, các bảo tàng mới đang hoạch định đưa yếu tố linh hoạt trong thiết kế không gian trưng bày nhằm có thể thay đổi theo định kỳ các mô hình trưng bày của mình, từ đó tiết kiệm chi phí mặt bằng, nhân công... mà vẫn có thể đảm bảo tính mới liên tục trong quá trình vận hành.

- Trong các thiết kế trưng bày của bảo tàng khoa học luôn chú trọng tính tương tác với khách tham quan. Tính tương tác có thể đến từ các mô hình thực nghiệm mà chính người tham quan là người trải nghiệm, hoặc từ các công nghệ thực tại ảo hiện đại... Tuy nhiên, một trong những thủ thuật được các bảo tàng ứng dụng khá nhiều hiện nay chính là yếu tố tranh đua trong các tương tác với khách tham quan. Các mô hình tương tác ngày nay, ngoài việc tương tác một người còn cần phải chú ý đến tạo nên môi trường tương tác đồng thời nhiều người, hoặc người và máy tính, giúp gia tăng tính kích thích trong lúc tham gia tương tác, mang lại nhiều thú vị cho người chơi.

- Vấn đề quan trọng nhất đối với các bảo tàng khoa học chính là kinh phí xây dựng và hoạt động. Cần phải có sự kết hợp giữa kinh phí vận động từ các cá nhân, doanh nghiệp và tổ chức xã hội với lợi nhuận từ hoạt động của bản thân bảo tàng mới là mô hình hoạt động hiệu quả nhất. Chính vì điều này mà các bảo tàng khoa học luôn có những phương cách rất sáng tạo trong việc vinh danh các nhà tài trợ như: đặt tên các đường nội bộ, đặt tên các phòng triển lãm theo tên của nhà tài trợ, trồng cây vinh danh, tạc tượng hoặc khắc tên... Các công nghệ mới cũng hỗ trợ nhiều trong việc vinh danh các nhà tài trợ. Do đó, các bảo tàng đang trong quá trình hoạch định cần quan tâm đến vấn đề này để có thể duy trì nguồn kinh phí hoạt động dồi dào và thu hút được tài trợ cho hoạt động của mình.

Vì tính chất quan trọng và những lợi ích quý giá mà ASTC mang lại, nhóm nghiên cứu xây dựng đề án bảo tàng khoa học ở Việt Nam cần tham dự đều đặn các hội nghị thường niên để giữ các liên hệ hợp tác với các cá nhân, tổ chức của Hiệp hội. Từ đó, tiếp cận và tiếp thu nhiều thông tin và kinh nghiệm quý báu phục vụ công tác nghiên cứu xây dựng bảo tàng khoa học ở Việt Nam trong thời gian tới ■